

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ՀԱՅ ԵՎ ՎՐԱՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹՆԵՐԻ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

Եվ էն Երկու ժողովուրդները, որոնք իրենց պատմությունն սկսում են նրանով, թե Հայկոսը (Հայկը) և Քարթլոսը եղբայրներ էին, մենցել են ու մնում են անասան՝ կապված իրենց փոթորկալից պատմական ճակատագրով և մեծագույն հիշատակներով: Նրանք միաժամանակ են հնարել իրենց գիրը, միաժամանակ են ընդունել քրիստոնեությունը, միասին մշակել թե՛ հոգևոր թե՛ աշխարհիկ գրականությունն ու գիտությունը, միասին կռվել իրենց ազատության և մշակույթի համար և միասին նույնիսկ իրենց մեծ տառապանքների մեջ և միշտ բախտակից:

Ժողովուրդների մեծությունը հայտնվում է իրենց հոգևոր կուլտուրայի մեջ: Եվ ամեն մի ժողովուրդի մեծության առաջին նշանը իր գրականությունն է:

Վրաստանը՝ թե՛ հնում թե՛ նոր ժամանակներում՝ իր գրականությունով միշտ եղել է հառաջագնաց ժողովուրդների շարքում:

Վրաստանի ամեն մի ուրախ տոնը կենդանի արձագանք է տալիս եղբայրակից հայ ժողովրդի սրտում և վրացի գրողի հաղթանակի տոնը ուրախության օր է հայ գրողի համար:

Վրացի գրողների համագումարը որոշել է մայիսի 7-ը դարձնել վրաց բանաստեղծության և գրականության ազգային տոնի օր: Մի վսեմ տոն, երբ մի ժողովուրդ տոնում է իր սիրտն ու հոգին, իր ցեղի հանձարը:

Եվ վրացի ժողովուրդին շատ է սազում էդ տեսակ ազգային տոն ունենալը: Նա մի բանաստեղծական ժողովուրդ է, համակված գեղեցիկի բնածին զգացումներով:

Ինձ ծանոթ ժողովուրդներից և ոչ մեկի մեջ ևս չեմ նկատել էն Երեւոյթը, ինչ որ տեսել եմ վրացիների մեջ: Նրանց գործիչներից շատերը հանկարծ կհանեն իրենց որևէ բանաստեղծի ոտանավորը, որ պահում են իրենց գրպանում և կամ կարտասանեն անգիր: Նրանք մինչև վերջին ժամանակներս իրենց աղջիկների բաժինքում Ռուսթավելու սյուսմն էին տալիս:

Էսպես է գեղեցկուհիների ու քեֆ անողների հայրենիքը: Էսքան բանաստեղծական ու կենսուրախ, ինչպես միշտ հայտնի էր, և միաժամանակ էսքան լուրջ ու խիզախ, ինչպես երևաց այժմ, երբ հնար ունեցավ:

Ես ամեն անգամ հրճվանքով եմ վերադառնում հայ և վրացի ժողովուրդների դարավոր անօրինակ լավ հարեանությանը...

Եվ ահա, երբ վրացին մայիսի 7-ին տոնում է իր որդու տոնը, իր ազգային բանաստեղծության օրը, անկարելի է, որ հայը էնտեղ չլինի:

Եվ էնտեղ կլինի հայը, ու կլինի ամենից առաջ:

Գնանք էդ գեղեցիկ օրը մեր եղբայր ժողովրդին այցելելու և նրա պայծառ հանձարը հարգելու:

(«Թումանյանի ֆենդատ», Երևան, 1939 թ., էջ 442—445)

ԱՎԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ

...Հայերն ու վրացիները արդունակից եղբայրներ էին, ավելի քան 2000 տարվա եղբայրներ, վշտով ու հուսովամբ սրբագործված, միասին տառապել ենք, ստեղծագործել և պայքարել բռնապետությունների դեմ և միասին հաղթանակել:

Նվ այսօր հայ ժողովուրդը, իբրև հարազատ եղբայրը վրաց ժողովրդի, բոլոր սրտով խնդակից է իր եղբոր ցնծությանը, հպարտ է նրա հպարտությամբ:

Շոթա Ռուսթավելին համաշխարհային այն եզակի հանձարներից է, որոնց մեջ ամփոփվում են ու բյուրեղանում մարդկության լավագույն իղձերը, մաքառումները, երազները, իդեալները, որոնց մեջ մարդկությունը հասնում է իր արշալույսին, կատարելությանը:

Այն եզակի հանձարներից, որոնք ջարդ ու փշուր անելով անասնականությունը, եսամոլ բնագոյները, շահասիրությունը, եղբայրատենցությունը, տանում են մարդկությանը դեպի ազատություն, անձնավիրություն, սիրո և եղբայրության ներդաշնակ աշխարհը:

Այն դարում, երբ նվրույան քրիստոնեական դիմակի տակ սոսկ նյութական շահի համար շղթայագեղձից խաշակիրների արշավանքը... այդ զարհուրելի արյունաբերությամբ հնչում էր Շոթա Ռուսթավելու հումանիզմի մարգարեական ձայնը, նրա լայնախոհությունը, իմաստությունը, սիրո երգը: Ինչև Շոթա Ռուսթավելին գլել անցել է ազգային ցանկապատը և դարձել է համամարդկային սեփականություն, բայց և այնպես միշտ մնում է նա վրացական ազգային բանաստեղծ, որովհետև Շոթան ինքը Վրաստանն է, հին, նոր և ապագա Վրաստանը, հավերժական Վրաստանը: Շոթան այն աստղ-արևն է, որի շուրջը դարերով շրջան է արել վրաց բովանդակ կյանքը, նա Վրաստանի հոգեկան ավանդույթն է, որով դարեր շարունակ շնչել են վրացիները: Շոթայից ուսանել են հավատարմություն, սեր, քաջություն, ասպետություն: Սովորել են լեզու, ճաշակ, արվեստ, իմաստություն, բանաստեղծություն: Շոթան Վրաստանի հոգու ճարտարապետն է:

Շոթա Ռուսթավելի, Նիզամի, Պուշկին, Շեքսպիր, Հովհաննես Թումանյան, Սուլեյման Ստալսկի, Ջամրուզ, մեզ ներշնչում են հերոսություն, զոհաբերություն, հայրենասիրություն: Այս գինքով պիտի զինենք մենք մեր աշխատավորությունը, մեր երիտասարդությունը: Նրանց պատգամները մենք պիտի մասսայականացնենք մեր գրքով, մեր խոսքով:

(Ա. Իսահակյան, «Երկերի ժողովածու», Երևան, 1951 թ., 4-րդ հատ., էջ 102—104)

Չեմ կարող թաքցնել այն հպարտ զգացմունքը, որ ունեմ այսօր այն բարձր պատվի համար, որ արժանացնում է ինձ Սովետական Վրաստանի գրողների միությունը եղբայրական Վրաստանի այս շքեղ մայրաքաղաքում, ուր անցրել եմ երիտասարդության խանդավառ տարիներս և որը այնքան մոտ է, թանկագին է և միշտ կենդանի է իմ սրտում:

Այս մեծարանքը իմ գրական համեստ գործի հանդեպ և ի դեպս որոշ չափով նաև հայ մեծ գրականության հանդեպ բազմաթիվ և բազմաթիվ խոշոր ու մանր փաստերից մեկն է երկու հնադարյան բարեկամ տաղանդավոր ժողովուրդների համակրության, սրտակցության, միմյանց հասկացողության:

Գալով իմ մասին, սիրելի բարեկամներս, ես պետք է խոստովանեմ, որ միշտ էլ իմ վրացի գրչի ընկերները եղբայրական սիրով ընդունել են ինձ, հարգել և հյուրասիրել և ավելին, նշատվել են ինձ, իմ գործերը ներկայացնելով վրաց հասարակությանը անդուգական Շոթայի սքանչելի լեզվով:

Ինչ անկշռելի բերկրանք էի վայելում ես, երբ անցյալ ամառը շքնաղ Վրաստանում շրջագայելիս հանդիպում էի վրաց ուսանող և ուսանողուհիների, որոնք ճանաչում էին ինձ և հատվածներ էին արտասանում իմ «Աբու-լալա-Մահարի»-ից և «Սասմա Մհեր» պոեմայից, որ այնպես հմտությամբ և սիրով թարգմանել է մեր հարգելի ընկեր Միքել Պատարիձեն:

Ես էլ ունեմ բավական թվով հայացումներ վրաց հոյակապ գրականությունից և գեղեցիկ ֆոլկլորից, և ունեմ նույնպես ինքնուրույն գրվածքներ վրաց հին և նոր հերոսամարտի դրվագներից:

Համաշխարհային գրականության մեջ ես ունեմ իմ մշտական սիրելագույն ուղեցույցներ և խորհրդատուները — Հոմերոս, Սաադի և Նիզամի, Բայրոն և Եիլեր, Գյոթե և Հայնե, Միցկևիչ և Լերմոնտով, և նրանց հետ միասին Շոթա Ռուսթավելի և Բարթալուչի: Նրանք թիկն են հանել իմ հոգին և իրենց միջոցով անշափ սիրելի են դարձրել և անշափ հարազատ իմ սրտի համար իրենց հայրենիքները:

Նրբ ես իմ գրական նպատակների համար շրջում էի Կախեթիայում և Իմերեթիայում, տեղն ու տեղը, մայր հողի վրա, տեսնելու տիպեր, կենցաղ, լսելու ֆոլկլորն ու մեղուսը — ինձ այնպես թվաց թե՛ վաղուց կոչել եմ այդ վայրերում, վաղուց շնչել եմ նրանց հո-

պեկան մթնոլորտում, վաղ մանկությունից շառաչել են ինձ վրա այդ վայրերի դարավոր սոսիսներն ու կաղնիները:

Իհարկե, ամեն մի երկիր ու ժողովուրդ իր ուրույն դեմքն ու հոգին ունի, և այս շատ պնդեցիկ է: Բայց ինչու, ինձ, ոչ վրացու համար, այնքան ծանոթ և հարավատ էին նրանք: Դա բխում է ենթագիտակցական, խոր զգացական, հիմ և հնագույն խավերից, որոնք գնում, սուզվում են պատմական և նախնապատմական շրջանների մեջ: Հայ և վրաց ժողովուրդները դարերի սկզբներից՝ միֆական Մհեր-Ամիրամի շրջաններից, եղել են բուհեկիցներ, գործակիցներ: Միասին կերտել են յուրաքանչյուրը պահելով իր ինքնատիպությունը, այն փառավոր, դարմանալի կուլտուրան, որ բովանդակ Ստվետական Միության կուլտուրայի մեջ ամենահինն է անվերապահորեն վկայված:

Միասին գոյության արյունոտ, աննահանջ կռիվ են մղել օտարերկրյա նվաճողների դեմ: Եղել են դաժան ժամանակներ, երբ Հայաստանը վահան է հանդիսացել մոնղոլական հրոսակների դեմ, իսկ Վրաստանը հյուրըն-

կալող եղբայրական սպաստան հայերի համար:

Հայտնի է, որ գոյություն է ունեցել երկու ժողովուրդների միջև մի սրբագործված սովորություն. ազգերի պատմության մեջ մի հուզիչ եզակի սիմվոլ: Որպեսզի ավելի ամրապնդեն եղբայրությունը— շատ տեղերում, ուր խառն են ապրել վրացի և հայ, վրացի մայրերը կաթ են տվել հայ երեխաներին, և փոխադարձը:

Անվերջ կարելի է թվել համագործակցական փաստեր հին, միջին և նոր դարերից... Կուլտուրական փոխադարձ ազդեցություններ և փոխառումներ, թարգմանություններ մեկը մյուսից, մեր երկու բարեկամ ժողովուրդների գիտնական վարպետների փոխադարձ այցելություններ:

Այսպիսի սերտ գործակցությամբ պահել են մեր ժողովուրդները իրենց ազգային նվիրական գանձերը— ոգի, ոճ, լեզու, ֆուլկլոր, գրականություն:

(«Սովետական Վրաստան», Թիֆլիս, 13 փետրվարի 1941 թ.)

